

KAREL ČAPEK

POVÍDKY Z JEDNÉ KAPSY

CHARAKTERISTIKA UMĚLECKÉHO TEXTU

„Naše veliká láska v prachu leží dívka zlomený květ,“ četl dál dr. Mejzlík. „Ten zlomený květ, to je ta opilá žebračka?“

„Přece nebudu psát o opilé žebračce,“ pravil básník dotčen. „Byla to prostě žena, rozumíte?“

„Aha. A co je tohle: ,labutí šíje řadra buben a činely.‘ To jsou volné asociace?“

„Ukažte,“ řekl básník zaražen a naklonil se nad papír. „labutí šíje řadra buben a činely.‘ – co to má být?“

„Na to se právě ptám,“ bručel dr. Mejzlík poněkud urážlivě.

„Počkejte,“ přemýšlel básník, „něco tam muselo být, co mně připomnělo – Poslouchejte, nepřipadá vám někdy dvojka jako labutí šíje? Koukejte se,“ a napsal tužkou 2.

„Aha,“ řekl dr. Mejzlík pozorně. „A co ta řadra?“

„To je přece 3, dva obloučky, ne?“ divil se básník.

„Ještě tam máte buben a činely,“ vyhrkl policejní úředník napjatě.

„Buben a činely,“ přemýšlel básník Nerad, „buben a činely... to by snad mohla být pětka, ne? Helejte,“ řekl a napsal číslici 5. „To bříško je jako buben, a nahoře činely –“

„Počkejte,“ řekl dr. Mejzlík a napsal si na papírek 235. „Jste si tím jist, že to auto mělo číslo 235?“

„Já jsem si vůbec žádného čísla nevšiml,“ prohlásil Jaroslav Nerad rozhodně. „Ale něco takového tam muselo být – kdepak by se to tu vzalo?“ divil se, hloubaje nad básničkou. „Ale víte, to místo je to nejlepší z celé básně.“

Analýza uměleckého textu

• zasazení výňatku do kontextu díla

Úryvek je z povídky Básník. Básník byl svědkem zločinu a své postřehy z nehody, při níž byla zabita žena, vepsal nevědomky do básně.

Případ dra. Mejzlíka – Mladý policista odhalil úplnou náhodou zločince a je z toho nesvůj.

Modrá chryzantéma – Bláznivá Klára nosila vypravěči příběhu vzácné modré chryzantémy. Nikdo netušil odkud je má. Rostly u drážního domku, kam byl vstup zakázán, takže nikoho nenapadlo je tam hledat.

Věštkyně – Jedna Němka věstila z karet, co se jí hodilo a zdálo vhodné říct, a byla za to vyhoštěna do Anglie. Její věštba ale přesně vyšla.

Jasnovidec – Muž je schopen odhadnout povahu člověka ze zalepeného dopisu. Státní zástupce ho otěstuje na dopise, který psal vrah.

Tajemství písma – Novinář Rubner měl napsat článek o grafologovi, panu Jensenovi. Když skončila Jensenova přednáška, Rubner mu dal rukopis a Jensen z něj vyčetl, že pisatelka je nepořádná prolhaná žena. Pan Rubner byl potom na svoji ženu zlý, rukopis byl totiž její. Nenechal si vymluvit, že Jensenova věda není ničím podložená.

Naprostý důkaz – Soudce Mates líčí svému příteli, jak velmi dlouho žárlil na svoji ženu Martičku a dal ji dokonce sledovat. Podezíral ji, že se schází s jejich společným známým, kterého nazýval Artur. Marta z lázní poslala svému muži dopis, který měl patřit Arturovi. Psala, že se jí stýská po manželovi, a to pana soudce upokojilo, zase jí začal věřit. Martička však záměnu dopisů udělala schválně a opravdu svého muže s Arturem podváděla.

Experiment profesora Rousse – Profesor odhaloval zločiny pomocí asociace představ. Řekl obžalovanému slovo, ten řekl slovo, které ho napadlo, a pravda brzy vyšla na povrch. Tento pokus si chtěl vyzkoušet i jeden muž z obecenstva, jenže to byl novinář a z jeho rozvinuté slovní zásoby nešlo nic vydedukovat.

Ztracený dopis – Pan ministr ztratil důležitý dopis a ani sedm detektivů ho nemohlo najít. Ukázalo se, že byl založený v zákoníku.

Ukradený spis 139/VII. odd. C – Pan plukovník měl vyřešit tajný spis, ale byl mu ukraden. Obyčejný policista Pištora hned označil viníka podle způsobu vloupání a dostal za odměnu 50 korun.

Muž, který se nelíbil – V místní hospodě se objevil muž, který se hostinskému, bývalému policistovi, nelíbil. Ukázalo se, že je to zločinec na útěku.

Básník – V Žitné ulici srazil vůz žebračku a ujel. Naštěstí byl svědkem básník, který SPZ auta zaznamenal do básně.

Případy pana Janíka – Továrník Janík náhodou odhalil tři zločiny, ale k policii se dát nechtěl, protože nepřišel na to, že ho okrádá vlastní zaměstnanec.

Pád rodu Votických – Za vyšetřovatelem Mejzlíkem přišel archivář Divíšek a vylíčil mu záhadu několika náhrobků z 15. století. Netrvalo dlouho a Mejzlík případ hypoteticky vyřešil.

Rekord – Jistý Pudil bil na jednom břehu řeky chlapce, ze druhého břehu to viděl Václav Lysický a hodil po Pudilovi šestikilový kámen. Trefil se, Pudil měl těžká zranění, ale nikdo nevěřil tomu, že by někdo mohl hodit takovou dálku. Vyšetřovatel nutil Lysického, aby hodil znova, ale on to bez vzteků na Pudila nedovedl.

Případ Selvinův – vyšetřovatel Unden dostal na základě chatrných důkazů do vězení domnělého vraha Selvina. Selvin si odseděl sedm let, potom byl případ znova otevřen a pustili ho. Selvin přišel za Undenem, řekl, že tehdy ženu opravdu zabil, a požadoval peníze na cestu do Ameriky.

Šlépěje – pan Rybka šel v noci domů a pozoroval ve sněhu stopy, které náhle skončily a dál nevedly. Ani přivoláný policista si nevěděl rady, ale pěkně si v noci popovídali.

Kupón – dívka a její chlapec přišli do restaurace a přisedli si k policistovi. Ten jim vyprávěl příběh o tom, jak identifikovali mrtvou dívku na základě stvrzenky, kterou měla v kapse.

Oplatkův konec – v Praze někdo střílel policisty do břicha, zabil celkem tři. Prý to byl nějaký Oplatka, který měl souchotiny a bylo mu to už jedno. Nakonec ho muži zákona dostihli a zastřelili v lese.

Poslední soud – zločinec se po smrti dostal před soud. Bůh zde byl také, ale nesoudil; ví o všech všechno, a to podle něj soudce nemá.

Zločin v chalupě – muž zabil svého tchána, protože nesprávně hospodařil, a vůbec se necítil vinen. Jeho cílem bylo vzkvétající hospodářství. Předseda soudu mu rozuměl, ale rozsudek byl na porotě.

Zmizení herce Bendy – výborný herec Benda beze stopy zmizel. Jeho známý, lékař Goldberg, přišel na to, že mu nabídl roli tuláka, a Benda si nechal narůst vousy, aby vypadal věrohodně. Jeho vrahem byl sok a zároveň režisér, který využil Bendova vzhledu a domníval se, že Bendu po smrti nikdo nepozná.

Vražedný útok – Rada Tomsa seděl večer v kresle, když na něj někdo vystřelil. Netrefil se, kulka zůstala ve dveřích. Přivoláný policista se vyptával, kdo by mohl mít zájem Tomsu zabít, ale ten nevěděl. Do rána však přišel na to, že ublížil mnoha lidem a už po útočníkovi pátrat nechtěl.

Propuštěný – Vraha Zárubu pustili podmínečně z vězení pro vzorné chování. Šťastný propuštěný se hned připletl k nějaké demonstraci, strhl ho dav a on skandoval, ani nevěděl co. Byl chycen, ale všichni se radili, jak to udělat, aby mohl jít zase na svobodu. Záruba se však ve vazbě oběsil.

Zločin na poště – Na malé poště pracovala milá Helenka, na kterou přišlo udání, že zpronevěřila 200 korun. Peníze jí opravdu chyběly a ona se ze studu oběsila. Strážmistr Brjecha přišel na to, jak to bylo – jeden místní měl milou z daleka, chtěl ji dosadit na Helenčino místo, a tak ukradl z kasy peníze a potom poslali na Helenku udání. Strážmistr oba potrestal podle svých možností; ona musela říct, že peníze našla založené a on odešel pracovat daleko odtamtud.

• téma a motiv

téma: vyšetřování zločinu

motivy: báseň, čísla 2, 3, 5, asociace

- **časoprostor**

čas: není z úryvku patrný, autorova doba, tj. meziválečná léta
 prostor: není z úryvku patrný; básníkův byt; různé, většinou Praha

- **kompoziční výstavba**

- povídka je vyprávěna chronologicky
 - úryvek se skládá z 12 odstavců, všechny začínají přímou řečí

- **literární forma, druh a žánr**

próza, epika, povídka - soubor 24 povídek
 povídka = prozaický útvar kratšího rozsahu, charaktery postav se nemění

- **vypravěč**

er-forma, vypravěč je vševedoucí

- **postava**

dr. Mejzlík – policejní vyšetřovatel, vystupuje v několika povídkách, typický policista – bystrý, všímačký; postava hlavní
 Jaroslav Nerad – básník, přemýšlivý, na svět nazírá jako na inspiraci k básním

- **vyprávěcí způsoby**

přímá řeč dvou postav – Mejzlíka a Nerada

- **typy promluv**

- v úryvku převažuje dialog dr. Mejzlíka a básníka Nerada
 - pásmo vypravěče se objevuje jen v malé míře

- **jazykové prostředky a jejich funkce ve výňatku**

pravil

*„Byla to prostě žena, rozumíte?“, ...kdepak by se to tu vzalo?
 koukejte se
 obloučky, bříško, papírek, básnička
 helejte
 hloubaje*

archaismus

řečnické otázky

slovo hovorové

slova zdrobnělá

slovo nespisovné

přechodník přítomný

- **tropy a figury a jejich funkce ve výňatku**

*Naše veliká láska v prachu leží, dívka zlomený květ
 labutí šíje
 dvojka jako labutí šíje, bříško je jako buben*

metafora

epiteton

přirovnání

Literárněhistorický kontext

- **kontext autorovy tvorby**

1. pol. 20. století – meziválečná doba

Karel Čapek (1890–1938)

- narodil se 9. ledna 1890 v Malých Svatoňovicích
- nejmladší ze tří dětí (Josef – malíř, spisovatel; Helena – autorka vzpomínkové knihy *Moji milí bratři*)
- žurnalista, prozaik, dramatik, překladatel, kritik, eseista, cestovatel, psal knihy pro děti
- znal se Masarykem (*Hovory s TGM*), oficiální autor; mluvčí Hradu
- studoval gymnázium v Hradci Králové, po odhalení jím organizovaného protirakouského spolku přešel do Brna => maturoval v Praze, potom FF UK (studoval – filozofii, estetiku, dějiny výtvarného umění, germanistiku, anglistiku a bohemistiku)
- po škole vychovatel => knihovník Národního muzea => do r. 1938 redaktor Národních listů a Lidových novin, ve Vinohradském divadle 1921–23 jako dramaturg a režisér
- zvolen prvním předsedou československého PEN klubu (celosvětové sdružení spisovatelů)
- v r. 1935 se oženil se spisovatelkou a herečkou Olgou Scheinpflugovou
- po abdikaci E. Beneše v roce 1938 se stal posledním symbolem první republiky
- zemřel pár měsíců před plánovaným zatčením gestapem 25. 12. 1938
- Čapek byl velice dobrým amatérským fotografem
- patřil mezi přední sběratele etnické hudby (dnes v majetku Náprstkovova muzea)
- často cestoval, rád zahraničil, měl rád zvířata, sbíral LP desky

publicistická činnost

- pěstoval především fejeton, sloupek a causerii, vyšlo mnoho výborů

V zajetí slov – o frázích, *Na břehu dnů*, *Kritika slov a úsloví*

fejetony: cestopisné *Italské listy*, *Anglické listy*, *Obrázky z Holandska*, *Cesta na sever*, *Výlet do Španělska*, a o lidech, např. *Zahradníkův rok*, *Jak se co dělá*, *Měl jsem psa a kočku*

utopická díla

dramata i romány, převratný vynález má špatné účinky na lidstvo

- katastrofy jsou varování, Čapek nevěřil technice, vždy je v kontrastu s přírodou

R. U. R.

Továrna na absolutno – román, zvláštní karburátor rozbíjí atomy a současně uvolňuje absolutno.

Absolutno mění lidi, stávají se náboženskými fanatiky a mají potřebu válčit.

Věc Makropulos – drama, na počátku je vynález zasahující do života jedné osoby, Eliny Makropulové. Příběh má počátek na přelomu 16. a 17. století v dílně alchymistů Rudolfa II. Jeden z nich nalezne prostředek prodlužující život. Elina ho užije, prodloužení života nepřináší dobrý výsledek. Nakonec si pamatuje jen to špatné, život ztrácí kouzlo, je zklamaná. Když má znova užít tento prostředek, odmítne a umírá. Dá ho mladé dívce, ale ta si je vědoma kouzla lidského života. Celý recept spálí nad svíčkou

Krakatit – román o zneužití vynálezu. Inženýr Prokop objevil třaskavinu, která byla schopná zničit svět. Třaskavinu mu někdo ukradne a on pátrá, kdo, všichni ji chtějí jen zneužít.

Válka s mloky

noetická triologie

Čapek se zabýval pragmatismem – filozofický směr, kritériem pravdy je užitečnost, hodnota, úspěšnost – pravdivé je to, co má praktický důsledek. → pravda je relativní

noetický = poznávací

- práce z počátku 30. let

- 3 romány s nezávislým dějem, spojitost – možnost poznání druhého člověka

Hordubal, *Povětroň*, *Obyčejný život*

Čapek proti fašismu

- vystupoval jasně a ostře

Bílá nemoc

Matka – drama, námět od manželky Olgy, reakce na válku ve Španělsku

- matka si povídá se zemřelými muži ze své rodiny (s manželem a se 4 syny). Naživu je pouze Toni. Matka slyší v rádiu hlášení o tom, že jsou zabíjeny i děti, a sama posílá Tonoho do války.

pohádky

výrazné rysy Čapkových pohádek:

- pohádkový svět není vysloveně kouzelný, bytosti jsou polidštěné
- děj se odehrává na konkrétním místě
- nevystupují v nich vysloveně zlé postavy, např. loupežníci jsou spíš dojemní
- hromadění synonym, užívání novotvarů

Devatero pohádek – a ještě jedna od Josefa Čapka jako přívazek

Dášeňka čili Život štěněte

výběr z dalších známých děl:

Ze života hmyzu – alegorické drama, hmyz má lidské vlastnosti. Sjednocujícím prvkem je tulák.

Hovory s T. G. Masarykem – rozhovor, který vznikal 7 let

• literární / obecně kulturní kontext

- představitel humanistické demokratické literatury = demokratický proud

- meziválečná česká próza

(Na jeho tvorbu mělo velký vliv jeho filosofické a estetické vzdělání, především pragmatismus a expresionismus, dále ho velmi ovlivnila vědeckotechnická revoluce, v mnoha dílech vyjadřoval obavu, že jednou technika získá moc nad člověkem.)

demokratický proud:

- autoři spjatí s Lidovými novinami

Josef Čapek (1887–1945)

malíř (kubismus), básník, prozaik, dramatik

společné práce:

Krakonošova zahrada, Ze života hmyzu, Adam stvořitel

vlastní práce:

Stín kapradiny – baladická novela, dva mladíci zabili hajného, když je přistihl při pytláčení

Povídání o pejskovi a kočičce – pohádky

Básně z koncentračního tábora – vzpomínání na ženu, bratra,... život na svobodě

Karel Poláček (1892–1944)

* Rychnov nad Kněžnou, soudničkář a fejetonista v Lidových novinách

- židovský původ, zahynul roku 1944 v Osvětimi

- považován za tvůrce sloupku (přinesl něco mezi fejetonem a povídou)

tvorba pro děti: *Edudant a Francimor, Bylo nás pět*

humoristické knihy: *Michelup a motocykl, Muži v ofsajdu*

Židovské anekdoty – rád vyprávěl vtipy

Eduard Bass (1888–1946)

spisovatel, novinář, redaktor, herec, autor textů pro kabaret

Klapzubova jedenáctka – moderní pohádka pro mládež

Cirkus Humberto – jediný autorův román, hodnocen nejvýš

Další údaje o knize:

- dominantní slohový postup:

vyprávěcí

- vysvětlení názvu díla:

Povídky z jedné kapsy – povídky vyšly v jednom souboru s Povídkami z druhé kapsy, název tedy naznačuje, že se jedná o první část.

- posouzení aktuálnosti díla:

Vyšetřovací metody již nejsou aktuální, policisté z povídek jsou zcela odlišní od těch současných.

- pravděpodobný adresát:

Kdokoli, povídky zaujmou i čtenáře, kteří nečtou detektivky.

- určení smyslu díla:

Povídky ukazují moudrost policistů a zchytralost zločinců. Často se v nich objevuje tragičnost i komika – ukazují, jak je lidská bytost různorodá a právo nevždy spravedlivé.

- zařazení knihy do kontextu celého autorova díla:

Povídky z jedné kapsy vyšly roku 1929 společně s Povídkami z druhé kapsy.

- tematicky podobné dílo:

Povídky z druhé kapsy – soubor detektivních povídek

- porovnání s filmovou verzí nebo dramatizací:

Některé z povídek byly zfilmovány, např. Propuštěný, Ukradený spis, Poslední soud (<http://www.csfd.cz/film/3090-capkovy-povidky/prehled/>) nebo v seriálu Čapkovy kapsy (<http://www.csfd.cz/film/300854-capkovy-kapsy/prehled/>).